

ЭСТЕТИК ИДРОК БАДИЙ ТАФАККУР МАҲСУЛИ

Б.М.Қурбонова

п.ф.б.ф.д. (PhD), Фарғона давлат университети

barchinoy1802@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада эстетик идрок бадий тафаккур маҳсули эканлиги тўғримида маълумот берилди.

***Калит сўзлар:** идрок, эмоционал-эстетик, бадий-эстетик, тафаккур, образ, абстракт, мантиқий, индукция, дедукция.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье представлена информация о том, что эстетическое восприятие является продуктом художественного мышления.

***Ключевые слова:** восприятие, эмоционально-эстетическое, художественно-эстетическое, мышление, образ, абстрактное, логическое, индукция, дедукция.*

ABSTRACT

This article provides information that aesthetic perception is a product of artistic thinking.

***Key words:** perception, emotional and aesthetic, artistic and aesthetic, thinking, image, abstract, logical, perception, deduction.*

КИРИШ

Бадий тафаккур – бу вазифалар, уларни ҳал қилиш усулларини топиш, ҳаракатларни белгилаш ҳамдир (синтез, анализ, умумлаштириш, абстракклар ва конкретлаштириш).

Бунда тафаккурнинг барча турларидан фойдаланиш муҳимдир:

- санъат асарини бевосита идрок этишда таянувчи аниқ амалий тафаккур;
- тасаввурларда акс эттириладиган кўрғазмали-образли тафаккур;
- назарий масалаларни ҳал қилиш ҳамда бадий-эстетик идрок этишнинг (таҳлил қилиш) мантиқийлиги билан боғлиқ абстракт назарий тафаккур.

Бадий тафаккур санъат асарининг бадий ғоясини материаллаштиришга қаратилган ёрқин образли тафаккур тури ҳисобланади. Бу ғоянинг образли ифодаланиши, идрок этувчи шахснинг ўзига хос бадий-эстетик фаолиятидан бошқа нарса эмас.

Тафаккур, хусусан, бадий тафаккур – ақлий, маънавий ва умумий бадий-эстетик ривожланишининг муҳим омилidir. О.М.Жабборованинг фикрича, «ақлий ривожланиш бадий идрок этиш жараёнида талабаларнинг қизиқувчанлик, тиришқоқлик, чаққонлик ва ҳаракатчанлик, мантиқий ҳамда танқидий тафаккур каби сифатлари ривожланади ҳамда такомиллашади, умуман олганда, шахс ривожланади. Кўрсатиб ўтилган сифатлардан ташқари бадий тафаккур орқали шахснинг ҳаётий тажрибаси такомиллашади, қизиқишлари доираси кенгаяди, ҳиссиётлари кучаяди (эмоционал-эстетик), улар чуқурлашади, тафаккур даражаси ошади (улар янада мукамал бўлади), иродаси кучаяди, ақлий маданияти сезиларли даражада ўсади, ақлий фаолияти фаоллашади (санъат соҳасидаги билимга интилиши; янгиликни, ўзига хосликни, ажойибликни кўра билиши, унинг моҳиятини тушуниши, асосийсини, муҳимини тушуниб етиши, ажратиб кўрсатиши; фақатгина бадий идрок этиш эмас, балки умуман тафаккур амалиётида турли операция турларини қўллаши)»¹.

Шундай қилиб, бадий тафаккур санъат тўғрисида, унинг аниқ бир тури тўғрисидаги билимларни талаб этади. Бадий тафаккур бевосита санъат асарини эмоционал идрок этишдан бошланади. Унда, албатта, ҳукм элементи мавжуд бўлади. Бадий тафаккурнинг марказий бўғини- мантиқий-таҳлилий тафаккур шаклланади.

Шу билан бирга, бадий тафаккур идрок этувчининг назарий ҳамда амалий билим даражасини оширишга йўналтирувчи восита бўлиб хизмат қилади.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Илмий методик манбалар, бадий таълим амалиётининг ҳолатининг таҳлиллари бадий тафаккур хусусиятлари даражасига келсак, унинг қуйидаги сифат кўрсаткичлари аниқланишигаасос бўлди:

эмоционал-психологик идрок этиш;

интеллектуал - бадий-таҳлилий тафаккур, умумлаштирилган «кўра билиш» (талаб этиш) даражасида баҳолаш;

эмоционал-психологик қизиқиш, истак, ижобий муносабат, эмоционал таъсирчанлик, иродавий тайёрликни баҳолаш кабилар.

Шундай қилиб, бадий тафаккур бадий асарнинг барча компонентлари ғоявий-бадий мазмунини моддийлаштириш орқали хаёлан ишлаб чиқишдан иборатдир.

¹ Жабборова О.М. Бўлажак ўқитувчилар бадий идрокини шакллантириш. – Тошкент: Фан ва технология, 2012. – Б.140.

Бизнинг мисолимизда элемент (французча element, лотинча elementum-мураккаб ва яхлитнинг, тизимнинг бир бўлаги) атамаси ўқувчиларда шакллантириладиган бадиий тафаккурнинг таркибий қисмлари бўлиб, ҳар бир элемент фақат унгагина хос бўлган функцияни бажариб, мазмун ва талқин интеграциялашиб яхлит бадиий тафаккур элементларини ташкил этади.

Кўпгина олимлар ўтказган тадқиқот ишлари шуни кўрсатадики, мактаб ўқувчиларининг тахминан 30%ида барқарор қизиқишлар бошланғич синфлардаёқ шаклланар экан. Ўқитувчининг вазифаси ўқувчиларнинг қизиқишларини мумкин қадар олдинроқ аниқлашдан иборат. Шунингдек, инсон шахсини ҳар томонлама уйғун камол топтириш учун шарт-шароитлар яратиш асосий мақсаддир. «Яратиладиган шароитлар ҳам турлича компонентлардан иборат бўлиб, ҳар бири ўқувчида шакллантириладиган бадиий тафаккурнинг у ёки бу элементини шакллантиришда устуворлик хусусиятига эга бўлади»².

Юқори синф ўқувчилари индукция ва дедукция методларини эгаллаб, кузатиш ва таржибаларга таяниб, ҳодисаларнинг сабабларини мустақил қидириб топишга ўргатила борилади, бошқачаайтганда, саволларга тўғри жавоб бериш ўқувчини қониқтирмайди, «Нега шундай?» эканлигини изоҳлаб бериш талаб этилади. Натижада ўқувчилар кузатиш натижалари, мисол, факт, далиллардан фойдаланишни ўрганадилар. Ўқувчини бундай даражага эришишида, шубҳасиз 1-7-синфларда «Тасвирий санъат» дарсларида эгаллаган бадиий тафаккур элементлари муҳим ўрин тутади.

Ушбу фикрий ҳаракатлар юқори синф ўқувчиларда бадиий тафаккурни таркиб топишига ёрдам беради.

Ўқувчиларёш ва шахсий психологик жиҳатларига асосан фаолият йўналишлари ва уларни ташкил этиш бўйичабиллим, кўникма ва малакаларни ўзлаштириш имкониятига эга бўладилар. Ўқувчиларнинг мазкур даврдаги ёш ва психологик хусусиятлари маълум йўналишларда фаолият юритиш борасидаги имкониятларини синаб кўриш, турли соҳаларда, жумладан, бадиий ижодиётда ҳам ўз кучини намоиш этиш, ўз-ўзига бўлган ишончни намоиш этиш ҳиссининг қарор топишига замин яратади.

Психология соҳасида олиб борилган тадқиқот ишлари натижаларидан маълумки, ўсмирлик ёшидаги ўқувчиларда ижтимоий борлиқда рўй бераётган воқеа-ҳодисаларни кузатиш, моҳиятини англаш ҳамда уларга нисбатан шахсий муносабатни билдириш ва баҳо бериш истаги кучли бўлади.

² Преобщения детей к декоративно-прикладному искусству своего народа. <http://rusholnik.ru/docs/index-22388929.html> (муружаат санаси 24.11.2020)

Ўсмирлар кичик мактаб ёшидаги ўқувчилардан фарқли равишда турмушда ўз ўрнини топишга интила бошлайдилар, уларда муайян бадий асарни ўрганишга бўлган интилиш юзага келади. Улар ижтимоий жараёнларда фаол иштирок этиш, шахсий имкониятларини намойиш қилиш, аксарият ҳолатларда жасорат, мардлик намуналарини кўрсатишга интиладилар. Бироқ ўсмирлардаги жўшқин куч-ғайрат, шижоат, мардлик ва қаҳрамонлик намуналарини кўрсатишга бўлган интилиш, атроф-муҳитга, ижтимоий воқеа-ҳодисалар ҳамда кишиларга нисбатан романтик муносабатда бўлиш жараёнлари мураккаб кечади. Уларнинг етарли даражада *ҳаётий* тажрибага эга эмасликлари, ўз билимларига ортиқ даражада баҳо беришлари аксарият ҳолларда улар томонидан маълум хатоликларга йўл қўйилишига сабаб бўлади.

Ўсмир ёши психологияда «ўтиш даври», «қийин ёш даври» деб юритилади. Мазкур даврда улар ижтимоий ҳаётда ўз ўринларини топиш йўлида дастлабки ҳаракатларни амалга ошира бошлайдилар. Оила шароити, тенгдошлари давраси ҳамда ўзи мансуб бўлган микромуҳитда ташкил этилаётган муносабатлар жараёнида шахсий қарашлари, фикр- мулоҳазаларига эга субъект сифатида иштирок эта бошлайди. Бироқ аксарият ҳолатларда ўсмир организмда кечаётган айрим физиологик ўзгаришлар, руҳиятида рўй бераётган «қандайдир тушунарсиз ҳолатлар» боис улар кўпроқ тенгдошлари даврасида бўлишга интилади. Катта ёшли кишилар билан бўладиган мулоқотлардан ўзларини четга ола бошлайдилар. Бундай ҳолатнинг юзага келишига сабаб бўлувчи омиллардан яна бири ўсмирнинг ўзини вояга етгандек ҳис этиши, катталар билан муносабатда унга нисбатан «у ҳали бола» тарзида ёндашишдан воз кечишларини талаб қилиши, катталарнинг эса бундай фикрга қарши эканликлари туфайли келиб чиқувчи зиддиятлар ҳам сабаб бўлади. Шу боис ўсмир ҳаётида биринчи навбатда ўзи мансуб бўлган микромуҳит етакчи ўрин тута бошлайди. Бу жараёнда бола онгидаги ўзгаришларни ижобий мазмун касб этишда уларнинг «Тасвирий санъат» дарсларида таркиб топтирилган бадий тафаккур элементларидан фойдаланишгаалоҳида эътибор қаратиш лозим. Бу ҳолат шуни англатадики, мактаб ўқувчиларида бадий тафаккурни шакллантиришни ва босқичма-босқич ривожлантириш узлуксиз таълимий-тарбиявий жараён бўлиб, шахснинг ривожланиши босқичларида мазмунан тўлдирилиб, ривожлантирилиб борилади.

Бўлажак тасвирий санъат ўқитувчиларига мактаб ўқувчиларида бадий тафаккур элементларини шакллантиришга тайёрлашга доир назарий билимларни тарғиб этиш, юқорида қайд этилган психологик хусусиятларга таянган ҳолда иш кўриш ана шу мақсадга йўналтирилган педагогик

фаолиятнинг муваффақиятини кафолатлайди. Бундан ташқари, мазкур ишга масъул этиб белгиланган шахс (ўқитувчи, синф раҳбари ва бошқалар)нинг етарли даражада психологик-педагогик билим ва маҳоратга эга бўлиши муҳим аҳамиятга эга.

Тадқиқотчи Н.Юлдашевнинг таъкидлашича, «мактаб ўқувчиларида бадиий тафаккур элементларини шакллантиришда бўлажак тасвирий санъат ўқитувчиларидадастлаб уларнинг шахсий имкониятлари, психологик ва физиологик хусусиятларини ўрганиш орқали оила, таълим муассасаси, жамоатчилик ва тиббиёт соҳаси вакиллари ўртасидаги ўзаро ҳамкорликка таянган ҳолда фаолият юритишга оид коммуникатив компетенцияларни ҳам шакллантириб бориш лозим»³.

Бадиий тафаккур аслида шахсий сифатларнинг кўпгина компонентлари билан узвий алоқадорликда комплекс тарзда такомиллаштирилганда мукамал бўлади. Демак, бўлажак тасвирий санъат ўқитувчиларини мактаб ўқувчиларида бадиий тафаккур элементларини шакллантиришга тайёрлашда комплекс ёндашув принципини қўллаш ҳамда муайян педагогик шарт-шароитларни юзага келтириш талаб қилинади:

1) бадиий тафаккур элементларини шакллантиришнинг амалиётдаги ҳолатини таҳлил қилиш;

2) мактаб ўқувчиларида бадиий тафаккур элементларини ривожлантиришнинг ўзига хос психологик-педагогик ҳодиса сифатида таҳлил этиш;

3) аниқланган кўрсаткичларга таянган ҳолда бўлажак тасвирий санъат ўқитувчиларини мактаб ўқувчиларида бадиий тафаккур элементларини шакллантириш жараёнига яхлит дидактик ҳодиса сифатида ёндашиш;

4) мактаб ўқувчиларида бадиий тафаккур элементларини шакллантиришга тайёрлаш мақсадида чиқарилган хулосаларни муайян шаклларда тасвирлашга эришиш, бунда уларнинг истиқболда иқтидорли ўқувчилар билан ишлаш хусусиятларини ҳисобга олиш кабилар.

Бўлажак тасвирий санъат ўқитувчиларининг муҳим ижобий сифатларидан бири – унинг ўқувчиларга бўлган муносабатидир. Ўқувчиларга бўлган муносабат ўқитувчининг ўз касбига бўлган муҳаббатидир. Ўқитувчи ўз ўқувчилари билан муносабатга киришар экан, бу соҳада унинг муваффақиятини таъминловчи асосий ҳолатлар касбий билимдонлиги, умуминсоний ҳамда шахсий сифатлари билан боғлиқдир.

³ Юлдашева Н.И. Бўлажак тасвирий санъат ўқитувчиларининг бадиий-эстетик компетентлигини шакллантириш технологияларини такомиллаштириш. Педагогика фан.бўй. PhD дисс. – Тошкент: ТДПУ, 2021. – Б.62.

А.Расуловнинг таъкидлашича, ўқитувчининг ахлоқий жиҳатлари унинг қиёфасини белгиловчи ўқув-тарбия жараёнини самарали ташкил этиш имконини берадиган йўналтирувчи ҳолатдир.

Бўлажак тасвирий санъат ўқитувчиларини тарбиялаш ва ривожлантиришнинг асосий мақсадларидан бири – уларни юксак касбий маҳоратга эга бўлган мутахассис сифатида шакллантиришдан иборат. Бўлажак ўқитувчиларнинг шахсий сифатлари касбий маҳоратига қўйилган талаблардан биридир.

Ш.Н.Мажитованинг фикрича, бўлажак тасвирий санъат ўқитувчисининг яхлит қиёфасини моделлаштиришда унинг «касбий такомиллашуви учун зарур бўлган қуйидаги шахсий сифатларини касбий сифатлари билан уйғунлаштиришга эътибор қаратиш талаб этилади: профессионализм, маънавиятлилик, ахлоқийлик кабилар. Мазкур сифатлар касбий билимга эга бўлган ўқитувчи шахси ҳақидааниқ тасаввур ҳосил қилиш имконини беради. Бундай мутахассислар ўзининг шахсий-касбий қиёфаси ва касбий ривожланиш йўлига эга бўлади»⁴.

Биз ўз изланишларимиз давомида бўлажак тасвирий санъат ўқитувчиларида шакллантирилиши зарур бўлган профессионализм тушунчасига нисбатан ёндашувларни таҳлил қилиш ва уларгаасосланишга интилдик. М.Б.Уразова, Ш.Қ.Мардонов, Б.Б.Маъмуров, Н.А.Муслимовларнинг тадқиқотларида «бўлажак ўқитувчиларда шакллантирилиши зарур бўлган профессионализм учта муҳим ўзаро узвий тарзда боғланган таркибий қисмлардан – умуммаданий, психологик-педагогик, предметли-технологик билимлардан иборат. Касбий профессионал муҳитнинг ҳар учала параметри бевосита бўлажак тасвирий санъат ўқитувчиларини тайёрлаш билан ҳам боғлиқ бўлиб, ўқувчилардамуайян сифатларни, бизнинг мисолимизда бадий тафаккур тушунчаси устувор аҳамият касб этади»⁵.

Педагогик профессионализм бўлажак ўқитувчининг ўз касбига қадрият сифатида ёндашишининг олий ифодасидир.

Б.Б.Маъмуровнинг таъкидлашича, «бўлажак ўқитувчи профессионализмни эгаллаши учун қуйидагиларни ўзлаштириши лозим: а) касбий компетентлилик; б) касбий ижодкорлик; в) касбий кўникмалар; г) касбий маҳорат каби. Аслида касбий компетентлик касбий ижодкорлик ва кўникмаларни қамраб олса-да, уларни алоҳила кўрсатилганлиги боиси умумий касбий компетенциядаги айрим

⁴ Мажитова Ш.Н. Педагогические основы целостного развития личности будущих учителя в процессе профессиональной подготовки (на примере курсов “Педагогика”); Автореф.дисс. ... канд.пед.наук. – Ташкент, 2004. – С.24.

⁵ Муслимов Н.А. Касб таълими ўқитувчисини касбий шакллантиришнинг назарий-методик асослари: Пед.фан.докт. ... дисс. – Тошкент, 2007. – Б.211.

компонентлар ўқитувчининг соҳасига кўраалоҳида эътибор талаб қилади. Бизнинг тадқиқотимизда касбий ижодкорликка устувор вазифа сифатида қарганмиз. Чунки бу омил тасвирий санъат ўқитувчисининг педагогик фаолиятида дидактик аҳамияти вааҳамиятига кўра муҳимроқ ҳисобланади»⁶.

Ўқитувчининг касбий компетентлиги ундаги профессионализмнинг асосий таркибий қисми ҳисобланади. Унда бўлажак ўқитувчининг назарий ва амалий тайёргарлиги уйғун тарзда намоён бўлади. Касбий компетентлик шаклланмаган тақдирда ўқитувчи ўз фаолиятини талаб даражасида амалга ошира олмайди. Амалдаги мавжуд ёндашувларга кўра ўқитувчининг профессионализи яхлит тарзда интеллектуал, ҳиссий, ҳаракатли-иродавий ҳолатларини ифодалайди. Чунки мазкур ҳолатлар ўқитувчи фаолиятининг барча йўналишларини ўзида мужассамлаштиради. Айниқса, унинг касбий ўсиши ва маҳорати ушбу тизимда яққол намоён бўлади.

Олий педагогик таълим муассасаларининг битирувчилари ўз касбий фаолиятларига хос бўлган бир қатор қадриятларни эгаллашлари лозимлигини эътироф этар экан, Ш.Қ.Мардонов айнан «бўлажак ўқитувчи кадрлар уларнинг шахсий касбий қиёфалари, ўзига хос фаолият услубига эга бўлишни таъминлашига ишора қилади. Ахлоқий-иродавий сифатлар, қадриятли йўналишларни эгаллаш ўқитувчи шахсияти ва касбий қиёфасининг шаклланиши учун ниҳоятда зарурдир. Ўқитувчининг шахсий-касбий сифатлари унинг касбий маҳорати билан мунтазам тарзда бойитилиб борилиши лозим»⁷.

Кўплаб мутахассислар ўқитувчининг касбий қиёфаси унинг лаёқатлари орқали намоён бўлишини таъкидлайдилар. Ўқитувчи касбий лаёқатнинг намоён бўлишида уларнинг ўқувчилар иқтидорларини рўёбга чиқара олиши ва уларни замонавий ахлоқий талаблар даражасида тарбиялашларида намоён бўлади. Жумладан -ўқувчиларнинг ички ҳолатлари ва кечинмаларини тўғри баҳолай олиш; ўқувчилар учун намуна бўлиш; ўқувчиларда хайрихоҳлик ва миннатдорлик туйғуларини уйғотиш ҳамда уларнинг интилишлари, истакларини қондириш воситаларини билиш; ўқувчиларнинг ўзига хос жиҳатлари ва иқтидорларини ҳисобга олган ҳолда уларга таълимий-тарбиявий таъсир кўрсата олиш; ўқувчиларда ўзларига бўлган ишончни кучайтириш, улар билан мулоқотга киришишнинг зарур услубларини излаб топиш, ўқувчиларда ўзларига нисбатан ҳурмат туйғусини уйғотиш кабиларни киритиш мумкин.

⁶ Маъмуров Б.Б. Бўлажак ўқитувчиларда акмеологик ёндашув асосида таълим жараёнини лойиҳалаш кўникмаларини ривожлантириш. – Тошкент: Фан, 2017. – Б.144.

⁷ Мардонов Ш. Янги таълимий қадриятлар асосида педагог кадрларни тайёрлаш ва малакасини ошириш. – Тошкент: Фан, 2006. – Б.119.

Замонавий педагогика фанида бўлажак тасвирий санъат ўқитувчиларини касбий фаолиятга тайёрлаш жараёнини такомиллаштиришга хизмат қиладиган имкониятлар мавжуд. Бўлажак тасвирий санъат ўқитувчиларига сингдириладиган касбий компетенцияларга уларга танлов имкониятини беради. Шу мақсадда мактаб тасвирий санъат таълимининг устувор жиҳати, эстетик тарбиянинг мавқеи, мазмуни ва вазифалари ҳам кенгайтирилмоқда. Чунки ўқитувчи ўз касбий фаолиятини амалга ошириш жараёнида ўқувчи бадиий эстетик таълими ва тарбиясининг барча жиҳатлари, унинг эҳтиёжларини ҳисобга олиши лозим. Зеро, шахсининг шаклланиши ва ривожланишида ўқувчилик даври инсон ҳаётининг энг қимматли даври бўлиб, бу давр мустақил шаклланиш майлларини ҳосил қилиш, янги кадриятларни яратишга тайёрланиш жараёни сифатида шахс ҳаётига сезиларли таъсир кўрсатади. «Айниқса, уларда ижодий интеллектуал компитенциянинг муҳим компоненти, бадиий тафаккур шахс комолотининг асосий элементларитдан бири сифатида аҳамиятлидир»⁸. Бунинг натижасида ўқувчилар ўзлари эгаллаган билим, кўникма ва малакалар ёрдамида мустақил қарорлар қабул қиладилар.

Юқоридаги фикрларни умумлаштирган ҳолда қайд этиш мумкинки, тасвирий санъат ўқитувчисини педагогик фаолиятга тайёрлашда, биринчи навбатда, уларда коммуникатив лаёқатни шакллантириш, ўз фаолиятига нисбатан ижодкорлик руҳини сингдиришга ўргатиш талаб этилади.

М.Еrickson (2002) нинг фикрича, «ўқувчиларга бўлган муҳаббат бўлажак ўқитувчининг касбий ривожланиши учун кўзғатувчи кечинмаларни вужудга келтириб, унинг ички жиҳатлари ўқитувчи педагогик маҳоратини йўналтирувчи воситадир. Мазкур кечинмалар ўқитувчининг ўқувчиларга нисбатан ижобий муносабатида ўз ифодасини топади. Бу муносабатнинг натижаси ҳамкорликдаги фаолиятнинг сифати ва самарадорлиги билан ўлчанади»⁹.

Ў.К.Худойбергенова ҳамкорлик жараёнида ўқитувчининг ўзини ўқувчи ўрнига қўя олиши ва хулқ-атвор стратегиясини ишлаб чиқиши уларни қийинчиликларни бартараф этиш усулларини излаб топиш ҳамда ўз фаолиятини йўналтиришигаасос бўлишини таъкидлайди. Мазкур лаёқатнинг асосини ўқувчиларнинг ички ҳолати, кечинмалари, иқтидорлари ва ўзларига хос бўлган қобилиятларини тўғри баҳолай олиш кўникмасини ташкил этади. Бўлажак ўқитувчиларнинг ушбу лаёқатлари олий педагогик таълим жарёнида муайян билим, кўникма ва малакаларни эгаллаш асосида шаклланади.

⁸ Структура и особенности художественного мышления студентов. <http://elibrery.ru/item.asp?id=17865470> (мурожаат санаси 20.02.2021)

⁹Erickson, M. A developmental dilemma: Education stakeholders' commitment to artlearning. // Art Education, 2002. 55 (1). – P. 11-16.

«Ўқитувчи билан ўқувчиларнинг ҳамкорлиги шахсга йўналтирилган педагогик жараённинг асосини ташкил қилиб ўқувчиларнинг ақлий ривожланишнинг муҳим кўрсаткичи, бадиий тафаккурини ривожлантиришда уларда юқори даражада ривожланган руҳий функцияларнинг шаклланиши натижасида амалга ошади. Ўқитувчининг кўмаги ва шахсга йўналтирилган педагогик жараёни бошқариши натижасида ўқувчиларнинг маданий, ижодий, интеллектуал тараққиётлари амалга ошади»¹⁰.

Ўқувчиларга таълим бериш ва уларни ривожлантириш муаммосининг дидактик жиҳатдан алоқадорлиги кўплаб мутахассислар: Э.Ғозиев, М.Г.Давлетшин, С.Л.Рубинштейн, А.Н.Леонтьев, И.Ф.Харламовлар томонидан педагогик ҳамда психологик жиҳатдан асослаб берилган.

Муаммонинг назарий ҳолатини ўрганиш, ўзаро яқин бўлган тадқиқот ишларини умумлаштиришга имкон берди. Бир қатор хорижлик олимлар К.Кхарод (2006), D.A.Pariser, М.М.Vollrath (2006) лар муаммо мавзусининг фалсафий томонини ўрганганлар.

Н.Н.Волков ва В.П.Бедерхановаларнинг эстетик тарбия назарияси бўйича жумладан, «тасвирий санъат асарларини эстетик идрок этиш, тасвирий санъатда ранг муносабатлари»¹¹га оидишлари эътиборга молик.

Зеро, ўқувчиларнинг бадиий тафаккури структурасида тасвирий санъатнинг ифодавий воситалари, хусусан, рангшунослик, уларни идрок этишнинг психологик механизмлари муҳим аҳамият касб этади.

Файласуф, психолог, педагог-олимлар Б.С.Мейлахнинг бадиий идрок этишнинг илмий муаммо сифатидаги, П.М.Якобсоннинг бадиий идрок этиш психологияси тўғрисидаги, Н.Н.Волков ва бошқаларнинг санъат асарларини идрок этишнинг қадриятли жиҳатлари тўғрисидаги бадиий идрок этишга бағишланган ишларининг таҳлили қуйдагича хулоса чиқаришга асос бўлади: олимлар томонидан муаммога оид кўплаб ёндашувлар илгари сурилган бўлсада, унинг психологик - педагогик хусусиятлари тадқиқ этилмаган.

Тадқиқотимиз муаммосининг йўналишига кўра, Ўзбекистонлик олимлар - М.Ахмедов, С.Р.Бекматовларнинг ишларида эстетика ва эстетик тарбия масалалари ўқувчиларни бадиий қадриятлар билан таништириш жараёнида очиб берилган. Айниқса, Н.В.Гильманованинг тадқиқотларида бадиий идрок, бадиий тафаккурнинг муҳим параметрларидан бири-ранг ва ёруғлик муносабатларига оид илмий ғоялар, хулосалар ҳамда олинган амалий натижалар эътиборга молик. А.П.Сулаймоновнинг изланишларида тасвирий санъат

¹⁰Муслимов Н. А. Касб таълими ўқитувчисини касбий шакллантиришнинг назарий-методик асослари: Пед. фанл. докт. ... дисс. – Тошкент, 2007. – Б. 106.

¹¹ Бедерханова В.П. Становление личностно-ориентированной позиции педагога. – Краснодар, 2001. – Б.83.

воситасида тарбиянинг турли томонлари жумладан, «тасвирий санъат таълими сифати ва самарадорлигини оширишнинг дидактик имкониятлари, бадий тафаккурнинг муҳим элементлари-замонавийлик ва тарихийлик, Шарқ ва Ғарб тасвирий санъатининг синтези»¹² масалалари тадқиқ этилган бўлса, С.Х.Файзулинанинг изланишларида Ўзбекистонда эстетик тарбиянинг шаклланиши ва ривожланишининг методологик жиҳатлари тақиқ этилган. Р.Хасановнинг тадқиқотларида тасвирий санъат дарсларида маҳаллий материаллардан фойдаланиш масалалари, О.М.Жабборова тадқиқот ишларида бадий идрок этиш муаммоларига эътибор қаратилган.

Республикамиз олимлари томонидан бўлажак тасвирий санъат ўқитувчиларини мактаб ўқувчиларида бадий тафаккурни шакллантиришга тайёрлаштиришимиз, шу жумладан, уларни комплекс ёки маълум ўзаро боғлиқликда мактаб амалиётига тайёрлаш муаммоси махсус тадқиқ этилмаган. «Шу маънода бўлажак тасвирий санъат ўқитувчиларини мактаб ўқувчиларида бадий тафаккурни шакллантиришга тайёрлашмасаласизамонавий бадий педагогиканинг долзарб муаммоларидан биридир».

Фойдаланилган адабиётлар (REFERENCES)

1. Муслимов Н.А. Касб таълими ўқитувчисини касбий шакллантиришнинг назарий-методик асослари: Пед.фан.докт. ... дисс. – Тошкент, 2007. – Б.211.
2. Маъмуров Б.Б. Бўлажак ўқитувчиларда акмеологик ёндашув асосида таълим жараёнини лойиҳалаш кўникмаларини ривожлантириш. – Тошкент: Фан, 2017. – Б.144.
3. Бедерханова В.П. Становление личносно-ориентированной позиции педагога. – Краснодар, 2001. – Б.83.
4. Сулаймонов А.П. Тасвирий санъат таълими сифат ва самарадорлигини оширишнинг дидактик имкониятлари. Монография. – Тошкент: ТАҚИ, 2017. – Б. 37.
5. Qurbonova, V. M. (2022). ME'MORIY OBIDALARNING BADIY, ESTETIK QIYMATIDAN SAMARALI FOYDALANISH. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 106-109.
6. Qurbonova, V. M. (2022). DUNYO MADANIY TARAQQIYOTIDA SHARQ KITOVATCHILIK SAN'ATINING O'ZIGA XOS HAMDA BEQIYOS O'RNINI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 239-242.

¹² Сулаймонов А.П. Тасвирий санъат таълими сифат ва самарадорлигини оширишнинг дидактик имкониятлари. Монография. – Тошкент: ТАҚИ, 2017. – Б. 37.

7. Бобоева, З. (2022). ИЖТИМОЙЎ ФАОЛЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ТАСВИРИЙ САНЪАТНИНГ ЎРНИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 51-55.
8. Boboyeva, Z. A., & Mo'Minova, D. B. Q. (2022). TALABALARNING KREATIVLIK QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 221-233.
9. Yuldashev, I. (2022). URF-ODAT VA MAROSIMLAR MILLIY LIBOSLARNI SHAKLLANTIRUVCHI ASOSIY VOSITA. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 78-83.
10. Yuldashev, I. (2022). BORLIQNI IDROK ETISH VA TASVIRLASHGA DOIR DASTLABKI MA'LUMOTLAR HAMDA ULARNI XARAKTERLI JIHATLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 9-15.
11. Сулайманова, С. Б. К. (2022). BADIY TA'LIMDA TALABALARNI O'QITISHDA SAMARALI DIDAKTIK PRINSIPLARDAN FOYDALANISH USULLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 143-150.
12. Yuldashev, I. (2022). QADIMGI AN'ANALAR DAVOMIYLIGI USUL VA USLUBLARINI TURLI YO'NALISHLARDA TASVIRLASHDA KITOBAT HAMDA MINIATYURA SAN'ATINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 209-216.
13. Sulaymanova, S. B. Q. (2022). BADIY OLIY TA'LIM MUASSASALARDA TASVIRIY SAN'AT FANINI O'QITISHGA BO'LGAN EHTIYOJNING OSHISHI VA UNING BUGUNGI HOLATI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 89-96.
14. Madaminov, N. M., Yunusaliyev, M. T., & Mamurov, A. A. (2022). TASVIRIY SAN'ATDA RANGLAR GARMONIYASI (ЦВЕТОТЕРАПИЯ) ORQALI INSONLARNI DAVOLASHNING O'ZIGA XOSLIGI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(12), 1265-1272.
15. Юнусалиев, М., Мадаминов, Н., & Мамуров, А. (2022). МЕТОДИКА РАБОТЫ НАД РИСОВАНИЕМ НАТЮРМОРТА. *Research Focus*, 1(2), 326-332.
16. Mamirjonovich, M. N., Jumadillayevich, S. R., & Anvarovich, M. A. (2021). The Role Of Historical Monuments In The Development Of Central Asian Architecture. *The American Journal of Engineering and Technology*, 3(02), 1-5.

17. Yunusaliyev, M. T. (2022). DEKORATIV KOMPOZITSIYALARDA KONTRAST VA NYUANS'LARNING AHAMIYATI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 5-8.
18. Yunusaliyev, M. T. (2022). RANGTASVIRDA KONTRAST VA NYUANS'LARNING AHAMIYATI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 174-182.
19. Ахмедова, Н. Э. (2022). БУГУНГИ ЁШ АВЛОДНИ АХЛОҚИЙ, КОГНИТИВ ВА ЭСТЕТИК ТАРБИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА КИТОБОТ САНЪАТИНИНГ ЎРНИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 204-208.
20. Ахмедова, Н. Э. (2022). МЎЪЖАЗ САНЪАТНИНГ БЕТАКРОР НАФОСАТ ОЛАМИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 125-130.
21. Ахмедова, Н. Э. (2022). МАРКАЗИЙ ОСИЁДА ТЕМУР ВА ТЕМУРИЙЛАР ДАВРИ МЕЪМОРИЙ БЕЗАК ТУРЛАРИНИ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ НАТИЖАСИДА ЁШЛАРНИ АҚЛИЙ ВА МАЪНАВИЙ ТАРБИЯЛАШ САЛОХИЁТИГА ТАЪСИР ҚИЛИШ ОМИЛИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 41-45.
22. Zulfiya, B., Rakhmonali, S., Murodjon, K., & Makhpuzakhon, A. (2021). Drawing Tools And Design Elements In Geometric Drawing. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 12(10).
23. Zulfiya, B., Rakhmonali, S., & Murodjon, K. (2021). A BRIEF HISTORY OF THE DEVELOPMENT AND TEACHING OF DRAWING SCIENCE IN UZBEKISTAN.